

ΜΑΡΚ ΜΑΖΑΟΥΡ

Τριάντα χρόνια ελληνικής ιστορίας

Μια προσωπική αναδρομή

Απόψε θα εκφράσω μερικές προσωπικές σκέψεις για όσα είδα να συμβαίνουν στην Ελλάδα, την οποία επισκέφθηκα για πρώτη φορά πριν από πολύ καιρό. Όπως οι αναμνήσεις όλων, έτσι και οι δικές μου είναι αποσπασματικές και επιλεκτικές. Κινήθηκα σε παρέες και απέκτησα φίλους· μερικές φιλίες συνεχίζονται επί κάμποσες δεκαετίες. Όπως κάθε δάσκαλος, ευλογήθηκα πολύ μέσα από τη σχέση με τους μαθητές μου και είδα τη χώρα μέσα από τα δικά τους μάτια, τις μελέτες τους και συχνά τη φιλία τους. Γνώρισα ορισμένες γενιές και ορι-

σμένες περιοχές της χώρας καλύτερα από άλλες. Και λόγω της τρομερής κρίσης που διέρχεται σήμερα η Ελλάδα, σκέφτομαι –όπως, υποθέτω, και πολλοί άλλοι άνθρωποι– τι συνέβη τις τελευταίες δεκαετίες και αναρωτιέμαι πώς και κατά πόσον οι επιλογές και οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν οδήγησαν στο παρόν αδιέξοδο. Όσο πιο πίσω πηγαίνω στο παρελθόν, φτάνοντας σ' εκείνο το χρονικό σημείο όπου άρχισα για πρώτη φορά να ενδιαφέρομαι σοβαρά για την Ελλάδα, τόσο λιγότερο προβλέψιμο γίνεται το όλο πράγμα, τόσο λιγότερο επαρκή φαίνονται πολλά από τα κλισέ για τις ρίζες της κρίσης. Κι όμως, όσο περισσότερο το σκέφτομαι, τόσο περισσότερο μπορώ κι εγώ να διακρίνω τώρα

πώς από νωρίς κάποια σπέρματα της κρίσης της ευρωζώνης εμφανίζονταν διάσπαρτα παντού γύρω μας.

Στην πραγματικότητα, η σχέση αγάπης μου με την Ελλάδα ξεκίνησε στις αρχές του 1980, τα πρώτα χρόνια του ΠΑΣΟΚ, μια εποχή που ζούσα στην Ιταλία και προχωρούσα στη μελέτη της ιστορίας και της κοινωνικής επιστήμης μετά από προηγούμενη εκπαίδευση στην αρχαία φιλολογία και φιλοσοφία. Στη Βρετανία πρωθυπουργός ήταν η Μάργκαρετ Θάτσερ και πολλοί από τους φίλους μου στο πανεπιστήμιο είχαν σπείσει στο Σίτυ για να βγάλουν λεφτά. Εγώ ένιωσα την ανάγκη να φύγω για το εξωτερικό και να γνωρίσω λίγο τη νότια Ευρώπη που είχε διαφορετικό τρόπο ζωής,

ή τουλάχιστον έτσι νόμιζα. Θυμάμαι ότι με είχε εντυπωσιάσει πολύ ευνοϊκά υπέρ της Ελλάδας η αντίθεση ανάμεσα στην ενέργεια, την αισιοδοξία, την πίστη στην πολιτική που είδα σ' ένα ταξίδι μου στην Ελλάδα και στον κυνισμό, που άγγιζε τα όρια της απελπισίας, ο οποίος διαχεόταν στον ιταλικό δημόσιο βίο. Εκείνη την εποχή ακόμη σπούδαζα στην Μπολόνια και δεν είχαν περάσει παρά μόνο λίγοι μήνες από την τρομερή βομβιστική επίθεση στον σταθμό της πόλης που στοίχισε τη ζωή ογδόντα πέντε ανθρώπων και αποδόθηκε σε συνωμοσία της άκρας δεξιάς. Μια ατμόσφαιρα καχυποψίας ακόμη και απόγνωσης αιωρείτο πάνω από την πόλη, μια αίσθηση υποχθόνιας συνέχειας της φασιστικής εποχής.

Στην Ελλάδα τα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά και ο θρίαμβος του ΠΑΣΟΚ το φθινόπωρο του 1981 απελευθέρωσε μια εξαιρετική ενέργεια – ή έτσι τουλάχιστον φαινόταν σε μένα: οι συναυλίες της Σωτηρίας Μπέλλου, η ανάδυση μιας νέας αντίληψης για το αντάρτικο, η επιδίωξη ευρύτερης κοινωνικής δικαιοσύνης όπως πραγματοποιόταν κυρίως μέσω της ανάδειξης ισχυρών γυναικών, όπως, για παράδειγμα, της προσφάτως εκλιπούσης Καλλιόπης Μπουρδάρα, η οποία υπήρξε η πρώτη μου οδηγός στην Ελλάδα, όλα αυτά ήταν συναρπαστικά καθώς έδειχναν τι μπορούσε να αλλάξει στην πολιτική. Θυμάμαι σαν να ήταν χθες, ένα βράδυ στη βεράντα στην Αίγινα, την Μπουρδάρα και τη φίλη της τη

Μάργκαρετ Παπανδρέου να συζητούν πολύ σοβαρά πώς θα εισέβαλλαν στο Άγιον Όρος και θα άνοιγαν τα μοναστήρια επιβάλλοντας την ισότητα των φύλων στους μοναχούς.

Νομίζω ότι μάλλον η επιβεβαίωση σχετικά με αυτήν ακριβώς την ανανεωμένη αίσθηση της πολιτικής καθώς και των δυνατοτήτων που φαινόταν να ανοίγει, ήταν που με οδήγησε στη σύγχρονη ελληνική ιστορία και στο θέμα της διδακτορικής μου διατριβής. Το θέμα μου αφορούσε κάτι που εκείνη την εποχή είχε στενό ιστοριοδιφικό ενδιαφέρον: η ιστορία και οι συνέπειες της χρεοκοπίας στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Τα τραπεζικά αρχεία άνοιγαν και στα χέρια του Κώστα Κωστή και μερικών

άλλων η οικονομική ιστορία ανθούσε κι από τότε δεν έπαψε να ανθεί. (Η αντίθεση με την κατάρρευση της οικονομικής ιστορίας στις ΗΠΑ είναι εντυπωσιακή.) Όμως, αυτό που έκανε το αντικείμενο της διατριβής μου ιδιαίτερα συναρπαστικό για μένα ήταν ότι αυτή ακριβώς η στιγμή της χρεοκοπίας το 1932 δημιούργησε πρωτοφανείς πολιτικές δυνατότητες για τον πολιτικό κόσμο της χώρας, κάτι που ο παλιός κόσμος της δεκαετίας του 1920 είχε αποκλείσει. Ήθελα να θέσω, λοιπόν, ένα ερώτημα που δεν έχει χάσει, νομίζω, τίποτα από το ενδιαφέρον του: πόσο καλά είχαν ασκήσει οι Έλληνες πολιτικοί τα καθήκοντά τους τη στιγμή που δεν μπορούσαν πλέον να κρύβονται πίσω από το άλλοθι του «ξέ-

νου δάκτυλου»; Η μετάβαση προς την εθνική αυτάρκεια –σε πολύ διαφορετικές συνθήκες από ό,τι σήμερα, πρέπει να επισημάνω– επέτρεπε μια τουλάχιστον προσωρινή απάντηση.

Κάτι που επίσης με έλκυε στην Ελλάδα εκείνη την εποχή ήταν η απόστασή της από ένα είδος νεωτερικότητας που είχα συνδέσει με την Ευρώπη ή τουλάχιστον από εκείνη την εκδοχή της με την οποία είχα μεγαλώσει στο Λονδίνο. Μια ένδειξη αυτής της απόστασης ήταν η επιβίωση μιας αρκετά μεγάλης, ιδιαίτερα φτωχής αγροτικής τάξης· μια άλλη ήταν η επιβίωση παλαιών τεχνών και επαγγελμάτων, που τότε ασκούσαν αποκλειστικά οι ίδιοι οι Έλληνες, τα οποία επρόκειτο να εξαφανιστούν στην